

Vladislava Gordić Petković

PRIČA LIČNE TIŠINE

(Dragan Velikić: *Bečki roman*, Laguna, Beograd, 2024)

Velikićevi romani posle dvehiljadite često su se bavili prećutanim životima – naime, progovarali su o životima sa ranicom tragedije u sebi, koja se možda nikada neće otvoriti ni buknuti; o životima koji kao da su bili rezervoari nagoveštenih katastrofa i nikada postavljenih pitanja; o životima čiji se tok mogao samo pretpostaviti ili naslutiti uz pomoć naknadne, hipotetičke rekonstrukcije oskudnih tragova i poluzaboravljenih svedočanstava.

Međutim, mnogo je u njegovim romanima bilo onih života koji se ljubopitljivo i pomno nadnose nad živote drugih i dragih: ti su životi pripadali pripovedačima. Zahvaljujući pripovedaču u trećem licu, kolektivno i lično, prošlo i buduće povezuju se tako da stvore *roman in(tro)spekcije*: analiza i interpretacija, sa naglašenim elementima nadziranja i kontrole, postepeno su prodirale u tkivo priče, u kom se iz kamerno zasno-

vanog zapleta razvijala i kulturološka i mentalitetska panorama koja je romanu dodavala i istorijsku ili političku kontekstualizaciju.

U *Isledniku* lik majke i porazni trijumf njenih višestrukih života u sećanju, i njenog sećanja u onom jednom, proživljenom životu nadziđuje dijahroni, istorijski podzaplet; u *Adresi* je lik Vladana Todorovića prividno podređen istoriji i fizionomiji Beograda dok ne shvatimo da je upravo nerešena enigma Vladanovog života ono što zaustavlja pisanje o liku Beograda i istorijskim nedelima koja su počinjena u njemu i nad njim. *Bečki roman* predstavljaće u tom kontekstu i kulminaciju i iznenađenje jer se u njemu dešava čeon sudar istorije sveta i izolovanog pojedinca – naoko se u najnovijem Velikićevom romanu ponavlja *Bonavia* u kojoj iz mreže ukrštenih sudbina apatrida izranja Raša Borozan, izgnanik iz sveta obaveza i dužnosti koji je Zemun učinio svojim kontinentom. Međutim, nema u postpandemijskom narativu dragovoljnih izgnanstava, mogući su samo nametnuti karantini za prokažene i odbačene: *Bečki roman* sazdan je na zatočeništvima koja su teška i nepravedna kazna za samozaborav u komociji i komociju samozaborava.

Adresa je ostala zapamćena po tome što je interiorizovala motive urbanističkog nasilja – primere adaptacija, rušenja i zatiranja tradicije, suprotstavljene prkosnom pamćenju – pa je i mikroplan ljudske sudbine zahvatilo razgrađivanje. Manifestovalo se kao *nasilje iskrivljenog sećanja* na (imaginarni, ali željeni) tzv. pravi život. Glavni lik *Adrese* je „hodač kroz tuđe živote” koji, po vlastitom mišljenju, „nema gde da se spusti kroz vlastito porodično stablo”. Majka u *Isledniku* opsednuta je pamćenjem, katalogizacijom: stoga je taj roman, na poetičkom nivou, osvedočenje da se na temelju rezervi tuđeg iskustva

verodostojan i autentičan zaplet sagradi tek pošto shvatimo da enigmatičnost doživljenog za svoj uzrok ima samo zaborav: zaborav kom poveravamo sve one detalje koji će kasnije dramatično dobiti na važnosti.

Ruski prozor kao da je uspostavio misiju kontinuiteta pisanja o drami identiteta u konfliktu kultura i tradicija, pa je taj „roman omnibus” alegorija ličnog i političkog izbora; taj kontinuitet *Bečki roman* prekida šokantnim trežnjenjem, padom u društvenu intrigu dostojnu romana jednog Balzaka ili Henrija Džejmsa.

Ruski prozor svojevremeno je slovio kao neoboriv argument da srpska književnost pripada evropskom okviru. *Bečki roman* pokazao je da srpska književnost ume da razvlasti i raščara mit o Evropi, da Evropino obećanje integracije izvrne na naličje. U pitanju je Beč, a ne Evropa, reći će čitaoci: no nikakva geografska preciznost neće sakriti da je u centru romana porodica koju je uništila nepokolebljiva metodologija metaforičkog izbora boljeg i udobnijeg.

Bečki roman je naoko pitko štivo, brušeno do granice minus-postupka: Velikić svoje pripovedače Olgu, Pavla i Andreja koči čim zakoraće u sentimentalnost ili samosažaljenje, ali zato pedantno i uživiljeno anatomizuje njihove kukavičluke i komoditete. Vrlo zasićeno i vrlo znakovito, višeslojno štivo, sa prividno malo zaseda postavljenih čitaocu napisano je bez želje da se umetnička istina mistifikuje u postmodernističkoj paradigmati. Ta se istina povremeno kida, krza i lomi, ali gubeći obličje ne gubi gustinu: Velikić zadire duboko u *istinu ljudskih odnosa* koja je, kao i u najboljim romanima Henrija Džejmsa, svedena na teške posledice naivnosti. Manipulacija i obmana, laž, trač i intriga razotkrivaju se kao bezumno očigledne. Do sada smo mislili da je *Adresa* roman jedne gigantske i bolne očevidnosti, očevidnosti rušenja i sakaćenja grada; u *Bečkom romanu* bahatost jednog socijalno-pravnog ustrojstva je toliko očevidna, jasna, i napadno vidljiva, da se gotovo može izmeriti; ona se ne maskira jer to ne mora, a i ne želi, pogotovo ne u onom trenutku kada se ogoli u svojoj svojoj moći da oblikuje traume nepoželjnih. Sa druge strane i na drugom planu, *Adresa* je bila roman privatnih, intimnih zagonetki: kako živeti u kući svog bića a ne znati, zapravo, da si već imao negde dom, i da je taj dom zamagljen roditeljskim ćutanjem? Roditeljsko ćutanje biće moćna slika koju će *Bečki roman* razviti do surove samoanalize jednog oca koji je sinu jedincu uvek davao sve, ali ne uvek u pravi čas.

Adresa počiva na mudro i pažljivo predočenoj ideji transparentnosti, koja se, pokazuje Velikić, razotkriva bitno drugačije kad je u pitanju istorija grada i kad je u pitanju lična životna priča samo jednog čoveka. Međutim, sve tajne istorije padaju u vodu pred neprobojnom transparentnošću jednog „malog” ljudskog života u kom se može sakriti, zgužvati i zgusnuti hiljadu enigmi. „Dubine se otvore odjednom”, kaže pripovedač u *Bečkom romanu*, zato da bi nas zatrpala potiskivana „arhiva”, i (naivna a uporna) vera u život bez bola, jednako kao što hronično nezadovoljstvo, kako se kaže u romanu, može da bude najpouzdaniji čuvar komoditeta.

U neko idilično vreme, davno pre sinovljeve pravosudne kalvarije, Andrej je mogao računati na to da se „slovne greške sudbine” ispravljaju, a isplavlavanje iz „zagušljive future braka” moglo je, uzimimo samo to kao primer, biti nezamislivo mala cena buduće lagodnosti. Lagodnost nema cenu kad se shvati da je nemoguće biti „glavni carinik” u životu bližnjih; distanciranju od trenutnih tegoba i akutnih košmara može nas naučiti Vik-

tor Frankl, kog Velikić efektno uvodi tamo gde je najpotrebniji, ali je pitanje kako ikada više povratiti veru u razum i red.

U poređenju s uvek transparentnom istorijom, anonimni je pojedinac uvek na gubitku: naši intimni životi su samo niz raspoređenih tišina koje neće narativizovati niko sem nas samih, samo ako nam to bude dopušteno. Ništa u životu beogradskog zubara Andreja i njegovog sina, psihijatra Pavla, nije na kraju bilo kako je trebalo da bude: sva lakoća ugodnog života u uređenom svetu okrenula se protiv njih. Austrija, obećana zemlja spokoja i blagostanja, pokazala se kao „krematorijum za čiste duše”. Tako ju je nazvala Daša Drndić, čija je cameo-pojava više od glasa javnosti i glasa bogova, a tek nešto manje od zlopamćenja i zloslutništva.

Suočenje sa zaverom i nepravdom, koje usred korumpirane i klijentelističke Evrope uljudnog i ambicioznog mladog čoveka slovenskog porekla liše slobode, prava, poverenja i perspektive, nije samo bolno ili otrežnjujuće. To suočenje razara: od jezive sprege intrige, mobinga i diktature mentaliteta koju slika *Bečki roman* (sablasno srodan *Romanu o Londonu*) gubi se tlo pod nogama, i pored toga što u sumiranju i retrospektivama jedne razorne, duboko *snobovske* i kukavičko-rasističke intrige nema zlopamćenja, već samo sete i gorčine. I Rjepnin i Pavle Marić poseduju specifičnu vrstu krhkosti intelektualca i estete, ali Pavle je onaj ko pokušava očajnički da se integriše, onaj ko ne želi da integraciji pruži otpor. Beč i sam sebe izdaje, sebe izneverava, da bi se Njujork, taj Novi svet iz kog junaci Henrija Džejsma naivno zaljubljeni u Evropu onoliko beže, Pavlu otvorio kao prostor radosne slobode.

Bečki roman jeste jedan novi, duboko potresan, postmilenijalni *Roman o Londonu*: bavi se demontiranjem uloge privilegovanog stranca koji se za tili čas zatekne u obruču laži i straha. *Bečki roman* pripoveda okean duboko lične tišine: u romanu se verbalizuje i stanje teškog, nevoljnog odustajanja od samonametnutog mita, mučni proces odustajanja od dogovora postignutih sa samim sobom; uobličavaju se gotovo neizgovorivi uporedni životi u bezdanu, i želja da se osvane u nekoj novoj svakodnevnici; artikulišu se pitanja o tome kako se jedan mladi lekar slovenskog porekla našao u zatvoru: ne samo onom nojburškom već „u onom u kojem je odrastao”. *Bečki roman* je saga o profesionalnoj, socijalnoj i nacionalnoj viktimizaciji, ali i opominjuća elegija koliko o helikopterskom roditeljstvu, toliko, a i više, o dubokim pukotinama u patrijarhalnom maskulinitetu kom je potrebna hitna reparacija. I popravka, i odšteta. Dragan Velikić postigao je nezapamćeno čudo u ovom našem malom svetu u kom kao da se već sve desilo, a nije: jer, napisao je pedagošku odu o plemenitoj očinskoj samokritici, posle koje nema nazad u lažne idile zajedništava, i posle koje se ide u neki N/novi svet.